

## O'ZBEK TILIDAGI TRANSKRIPSIYA VA TRANSLITERATSIYA XUSUSIYATLARI.

**Akramova Sabrina Akmalovna**

Buxoro davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14976874>

**Annotatsiya.** Tilshunoslikda transkripsiya va transliteratsiya muhim ahamiyat kasb etadigan tushunchalardan biridir. Ular, asosan, og'zaki nutqning yozma shaklda aniq ifodalanishi yoki bir yozuv tizimidan boshqasiga o'girilishi jarayonini anglatadi. Mazkur maqolada transkripsiya va transliteratsiyaning turlari, ularning lingvistik tadqiqotlardagi o'rni, farqi va o'zbek tilida qo'llanish masalalari yoritiladi.

**Kalit so'zlar:** transkripsiya, transliteratsiya, lingvistika, o'zbek tili, fonetik tahlil, fonematik tahlil.

**Аннотация.** Транскрипция и транслитерация — два важнейших понятия в лингвистике. В основном они относятся к процессу точного выражения устной речи в письменной форме или переводу ее из одной системы письма в другую. В статье рассматриваются виды транскрипции и транслитерации, их роль в лингвистических исследованиях, их различия и использование в узбекском языке.

**Ключевые слова:** транскрипция, транслитерация, лингвистика, узбекский язык, фонетический анализ, фонематический анализ.

**Abstract.** Transcription and transliteration are important concepts in linguistics. They mainly refer to the process of accurately expressing oral speech in written form or converting it from one writing system to another. This article discusses the types of transcription and transliteration, their role in linguistic research, their differences, and their use in the Uzbek language.

**Keywords:** transcription, transliteration, linguistics, Uzbek language, phonetic analysis, phonemic analysis.

---

Transkripsiya lotincha qayta yozish degan ma'noni bildiradi. Shevalardagi konkret nutq tovushlarini, ya'ni fonemaning variatsiyalari, variantlarini yozuvda ifodalash uchun qo'llaniladigan harflar, ishoralar sistemasiga transkripsiya deyiladi. Transliteratsiya esa bir tildagi yozuv belgilarini boshqa bir yozuv tizimidagi mos harflar bilan aks ettirish jarayonidir. Har ikkalasini bir-birisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Tilshunoslikda transkripsiya va transliteratsiya yozuv tizimlari, talaffuz, tarjimabilan bog'liq muhim jarayonlardir.

Ular turli tillar va ularning yozuvlari, ilmiy tadqiqotlar, tarjima ishlari, xalqaro hujjatlar va texnologiyalar rivojida katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Transkripsiya asosan fonetik va fonologik tahlillarda qo'llaniladi. U, asosan, tillar talaffuzini o'rganishda, chet tillarni o'rganishda talaffuzni to'g'ri o'zlashtirishga, ovoz tizimlarini tadqiq qilishda, matnlarni nutqqa aylantirish va aksincha jarayonlarida ishlatiladi. Transliteratsiya bo'lsa, yozuv tizimlarini o'zgartirishda muhim rol o'ynaydi. U yozuv tizimlarini o'zgartirish va standartlashtirishda, tarixiy hujjatlarni zamonaviy alifboga moslashtirishda, xalqaro standart hujjatlarda, pasport, diplom, rasmiy hujjatlar uchun shaxsiy ismlarni boshqa yozuvga o'girishda ishlatiladi.

Transkripsiya – talaffuzga asoslangan bo'lib, lingvistik tadqiqotlar, fonetik tahlillar va talaffuzni standartlashtirish uchun muhim. Transliteratsiya – yozuv tizimlariga asoslangan bo'lib, hujjatlar, nomlar va texnologiyalarda yozuvni saqlash uchun zarur. Ikkalasi ham tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega, lekin qo'llanilish sohalari farqlanadi.

Transkripsiyaning asosiy maqsadi – so'zlarning talaffuzini yozma shaklda aniq ifodalash.

Yozuv har doim ham talaffuzni to'liq aks ettirmagani uchun transkripsiya yordamida so'zlarning qanday talaffuz qilinishini aniq ko'rsatish mumkin. O'zbek tiliga chet tillaridan so'zlarni kiritishda ularning talaffuzi va yozilishi muvofiqlashtirilishi kerak. Transkripsiya qoidalarini chet tilidagi so'zlarning talaffuzini imkon qadar o'zbek tiliga mos tushadigan shaklda ifodalashga yordam beradi. Chet tilidagi so'zlar talaffuziga yaqin shaklda yoziladi, lekin o'zbek tilidagi tovush tizimiga mos ravishda o'zgartiriladi. Misol: (Computer → Kompyuter, Taxi → Taksi);

Chet tillardagi tovushlar o'zbek tilidagi eng yaqin muqobil tovush bilan almashtiriladi.

Masalan, ingliz va rus tillaridagi [v] tovushi ko'pincha [f] tovushi bilan almashtiriladi: Voltage → Foltaj;

So'z tarkibi o'zbek tili imlo qoidalariga mos kelishi kerak. Ortiqcha harflar olib tashlanadi yoki fonetik jihatdan qulaylashtiriladi: Comfort → Komfort;

O'zbek tiliga chet tillaridan kirib kelgan so'zlar talaffuzga yaqin, lekin o'zbek yozuv qoidalariga mos shaklda yozilishi kerak. Transkripsiya qoidalarini fonetik va ortografik moslashuvni ta'minlaydi.

O'zbek tilida transliteratsiya asosan kirilcha va lotincha yozuvlar o'rtasida, shuningdek, xalqaro standartlarga mos ravishda amalga oshiriladi. Transliteratsiyada har bir harf aniq ekvivalentga ega bo'lishi kerak. Masalan, "III" harfi doimo "Sh" shaklida, "Ч" harfi esa "Ch" shaklida o'tadi.

U talaffuz emas, yozuvga asoslanadi. Masalan, "Москва" shahri transliteratsiyada "Moskva" bo'lib yoziladi, lekin talaffuz qoidalariga ko'ra "Moskow" deb transkripsiya qilinishi mumkin.

Yagona standart asosida bajariladi. Rasmiy hujjatlar, geografik nomlar va shaxsiy ismlar transliteratsiya qoidalariga rioya qilgan holda yoziladi.

O'zbek tilida maxsus lotin-krill transliteratsiya jadvali ishlab chiqarilgan. Transliteratsiya ba'zan xalqaro tizimlarga ham moslashtiriladi. Bular:

ISO 9 – har bir kirill harfiga aniq lotin harfi mos keladigan standart.

BGN/PCGN – inglizcha transliteratsiya tizimi (AQSh va Britaniya geologiya xizmatlari tomonidan qabul qilingan).

UNGEGN – BMT tomonidan tavsiya qilingan transliteratsiya qoidalari.

Transkripsiya va transliteratsiya yozuv tizimlari va talaffuz o'rtasidagi aloqani tushunishda muhim tushunchalardir. Garchi ularning ikkalasi ham so'zlarni bir tildan boshqasiga o'girish jarayoni bo'lsa ham, maqsadi va qo'llanilishi jihatidan farqlanadi. Transkripsiya so'zlarning talaffuziga asoslanib yoziladi. Bu jarayonda harflar emas, balki tovush tizimi hisobga olinadi. Shu sababli transkripsiya qilingan so'zlar asl yozuvdan farqli bo'lishi mumkin.

Misollar: Shakespeare → Shekspir (Ingliz tilidagi talaffuzga yaqinlashtirilgan)

George → Jorj (Inglizcha talaffuzi bo'yicha o'zbek tiliga moslashtirilgan).

Transliteratsiyada esa so'zlarning yozuvi harfma - harf almashtiriladi. Bunda talaffuz muhim emas, harf mosligi asosiy mezon bo'ladi (Москва → Moskva (Ruscha yozuvdan lotinchaga harf-harf o'girilgan)).

Transkripsiya so'zlarni talaffuzi bo'yicha moslashtirish usuli. U fonetika va lingvistika uchun muhim. Transliteratsiya bo'lsa, har bir harfni boshqa yozuv tizimidagi mos harfga o'girish.

U hujjatlar va rasmiy yozuvlar uchun muhim. Asosiy farqi transkripsiya talaffuzga asoslansa, transliteratsiya yozuvga asoslanadi.

## REFERENCES

1. Avazova, N., & Jalilova, O. (2024). ULUG'BEK HAMDAMNING "OTA" ROMANIDAGI AYRIM OBRAZLAR TAVSIFI. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 3(1), 20-24.
2. Avazova, N. (2024). TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR: ANVAR OBIDJON IJODIDA TO 'RTLK SHAKLIGA YANGICHA POETIK MUNOSABAT IFODASI. Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali, 4(4).

3. Avazova, N. (2024). THE ROLE OF THE QUATRAINS IN NAVOI PROSE AND SCIENTIFIC WORKS. *Modern Science and Research*, 3(10), 176-179.
4. SO, N. A. S. L. D. SHEVA LEKSIKASIDA DIALEKTAL SO 'Z TURLARI (Buxoro viloyati, G 'ijduvon tuman shevasi misolida). *THEORETICAL ISSUES OF UZBEK LINGUISTICS*, 248.
5. ABDUGANIEVNA, S. R. The Role of Semiotics in Literature. *JournalNX*, 6(09), 190-193.
6. Rayhonoy, S., & Murodov, G. (2020). Structural semiotic analysis of a literary text. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 9(2), 3319-3323.
7. Муродов, Г., & Саидова, Р. (2017). Интерпретация терминов и их анализ. *Молодой ученый*, (13), 703-705.
8. Истамова, Ш. М. (2021). ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ ВА ЁЗМА АДАБИЁТ НАМУНАЛАРИДА ТУШ МОТИВЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ: Истамова Шоҳида Махсудовна, филология фанлари буйича фалсафа доктори. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (6), 16-19.4.
9. Makhsudovna, I. S. (2023). Dreams as a Means of Psychological Analysis.
10. Истамова, Ш. М. *Поэтико-композиционные функции сна в художественном произведении* (Doctoral dissertation, (PhD) по филологии: 10.00. 02/Истамова Шоҳида Махсудовна).
11. Истамова, Ш. М. СНОВИДЕНИЯ И СИМВОЛ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ. *Сборник научных статей по итогам работы Международного научного форума*, 72.
12. Анъанавий туш рамзларининг поэтик матнда берилиши ШМ Истамова - Новое слово в науке и практике: гипотезы и ..., 2017
13. Maxsudovna, I. S., & To'ymurodovna, Q. G. (2024, February). BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIDAKTIK VOSITALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 2, No. 2, pp. 59-64).
14. Истамова, Ш. М., & Шарипова, М. Б. (2024). ЛИТЕРОНОМИК ТАЖНИС САНЪАТИ АЛИШЕР НАВОЙИЙ ИЖОДИДА. *Экономика и социум*, (5-2 (120)), 1072-1075.
15. Maxsudovna, I. S., & Qizi, S. M. S. (2022). The role and importance of puzzles in the development of intellectual abilities of primary school students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(2), 209-213.

16. Sulaymonovich, S. F., & Maqsudovna, I. S. (2020). Types of lexical meanings. *Journal of Critical Reviews*, 7(6), 481-484.
17. Nizomova, S. (2020). ZAMONAVIY SHE'RIYATDA SUV VA OLOV BILAN BOG 'LIQ OBRAZLARNI IFODALASH AN'ANASI. *ЇЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ* (buxdu. uz), 2(2).
18. Nizomova, S. (2021). ZAMONAVIY SHE'RIYATDA OLOV ANALOGLARINING OBRAZLANTIRILISHI. *ЇЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ* (buxdu. uz), 8(8).
19. Nizomova, S. (2024). IN MODERN UZBEK POETRY POETIC INTERPRETATION IMAGES WATER AND FIRE. *Modern Science and Research*, 3(10), 171-175.
20. Nizomova, S. S., & Munisxon, O. (2024, February). THE SIGNIFICANCE OF THE MAIN ACTIVITY GAME IN THE EDUCATION OF CHILDREN IN THE PRESCHOOL EDUCATION ORGANIZATION. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL E-CONFERENCE" MODERN TENDENCIES OF DIGITAL EDUCATION AND WAYS OF IMPLEMENTING THEM IN THE EDUCATIONAL PROCESS"*—Brno, Czech (Vol. 1, pp. 1-5).
21. Nizomova, S. S. (2023). EXPRESSION OF WATER AND FIRE ICONS IN POEMS CREATED IN THE DEFINITION OF PLACE IN MODERN UZBEK POETRY. *Journal of Modern Educational Achievements*, 8(8), 202-206.
22. Nizomova, S. (2024). IN MODERN UZBEK POETRY POETIC INTERPRETATION IMAGES WATER AND FIRE. *Modern Science and Research*, 3(10), 171-175.
23. Sharipova, M. (2024). ABDUNAZAR POYONOVNING 70 YILLIK YUBILEYI DOIRASIDA “ABDUNAZAR POYONOVNING BAXSHICHILIK SAN'ATIDA TUTGAN O 'RNI” MAVZUSIDA RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA (Ilmiy maqolalar to'plami): ABDUNAZAR POYONOVNING KUYLAGAN “ALPOMISH” VARIANTIDA MAROSIMLAR BADIY IFODASI. *Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali*, 4(4).
24. Baxshillovna, S. M., & Firuzovna, R. S. (2024). KITOBXONLIK MADANIYATI ORQALI TALABALAR MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.
25. Sharipova, M., & Jabborova, D. (2024). COMMONALITIES IN THE RELATIONSHIPS OF FOLKLORE GENRES WITH LITERATURE. *Modern Science and Research*, 3(9), 170-177.

26. Sharipova, M., & Rajabova, S. (2024). SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASIS OF IMPROVING THE SPIRITUALITY OF STUDENTS THROUGH LIBRARY CULTURE. *Modern Science and Research*, 3(9), 148-155.
27. Sharipova, M., & Saidova, S. (2024). THE SKILL OF CHARACTER DEVELOPMENT IN ABDULLA QAHHOR'S STORIES. *Modern Science and Research*, 3(9), 156-162.
28. qizi Hamidova, U. F., & Sharipova, M. B. (2024, February). METHODOLOGY OF DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE. In *INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS*. (Vol. 3, No. 1, pp. 73-82).
29. Azimov, Y., To'xsanov, Q., Adizov, B., Sharipova, M., & Hojiyeva, N. (2024). Statistical analysis of thrift and ecological education concepts in elementary school students. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 587, p. 02020). EDP Sciences.